

Viestimille 14.6.2006

SUOMEN TEKSTIILITEOLLISUUDEN TARINA

Tekstiiliteollisuus tekee tuloaan Suomeen

Käsityöverstaita syntyi eri puolilla Eurooppaa jo varhaisella keskiajalla. Englannissa perustettiin 1500-luvulta lähtien manufaktuureja, joissa valmistettiin tuotteita käsin sarjatyönä. Teollisen vallankumouksen aikana kehitettiin koneita, jotka nopeuttivat kankaiden valmistusta. Teollinen tuotantotapa ja keksinnöt levisivät 1800-luvun kuluessa läntiseen Eurooppaan, Pohjois-Amerikkaan ja lopulta ympäri maailmaa.

Suomessa tekstiilityö alkoi muuttua ammattimaisemmaksi 1500-luvulla. Turun ja Hämeen linnojen yhteyteen perustettiin ensimmäiset verkkakutomot. Turusta tuli 1700-luvun alussa Suomen tekstiilivalmistuksen keskus. Sinne perustettiin ensimmäiset yksityiset manufaktuurit, joita alettiin koneistaa 1800-luvun alussa. Samaan aikaan Suomen tekstiilivalmistus sai vauhtia uuden emämaan Venäjän suosissa kotiteollisuutta. Sen laajat markkinat avautuivat suomalaisille tuotteille, muun muassa pellavakankaista tuli kysyttyä tavaraa Pietarissa.

Tampereen tarina tekstiilikaupungiksi alkaa vuodesta 1752, jolloin Hans Henrik Boije perusti Suomen ensimmäisen kehrukoulun nykyisin Tampereeseen kuuluvan Messukylän pitäjään. Työmenetelmät ja -välineet edustivat aikansa huippua. Vuonna 1779 perustettiin Tampereen vapaakaupunki, jolloin ammattikuntasäännökset eivät rajoittaneet elinkeinotoimintaa ja raaka-aineita sai tuoda tullitta. 1700–1800-luvun vaihteessa Tampereella toimi pari kankuria ja toistakymmentä värjääriä sekä kasvava määrä räätäleitä.

Tekstiiliteollisuus vakiintuu Suomessa 1820–1870

Suomen teollistuminen eteni autonomian ajan alussa hitaasti. Valtion teollisuus-, tulli- ja rahoituspolitiikka johti teollistumisen läpimurtoon 1840-luvulla. Suomen puuvilla- ja pellavateollisuuden synnylle ratkaisevan tärkeää oli Venäjän – etenkin Pietarin alueen – markkinoiden vetovoima. Kotimainenkin kysyntä lähti nopeaan kasvuun 1850-luvulla. Suomen kehruu- ja kutomateollisuuden painopiste siirtyi Turusta Tampereelle.

Uuden aikakauden suomalaisessa tekstiilivalmistuksessa aloitti James Finlayson. Hänen 1820 Tampereelle perustamansa puuvillatehdas nousi parissa vuosikymmenessä Suomen suurimmaksi tehtaaksi. Kotimaisiksi kilpailijoikseen se sai turkulaisen Barkerin sekä Forssan ja Vaasan puuvillatehtaat. Kotimaista raaka-ainetta, pellavaa, alettiin hyödyntää teollisuudessa, kun Tampereelle perustettiin pellavatehdas 1856. Jo 1700-luvulla käynnistynyt villateollisuus kasvoi hitaasti ja verkatehtaiden tuotanto jäi vähäiseksi. Trikootuotteiden valmistus oli tehnyt tuloaan jo 1740-luvulla, mutta se pysyi vaatimattomalla tasolla koko 1800-luvun.

James Finlaysonin oli tarkoitus aloittaa tekstiilikoneiden valmistus Tammerkosken yläjuoksulle perustamassaan tehtaassa, mutta toisin kävi: 1828 alkoi puuvillalankojen kehruu. Kymmenen vuotta myöhemmin saatiin käyntiin Suomen ensimmäiset kutomakoneet. Kaupunki ja tehdas lähtivät nopeaan kasvuun: 1860-luvun lopulla Tampereella oli asukkaita jo 5600 ja tehtaassa 2000 työntekijää. Finlayson oli kasvanut Pohjoismaiden suurimmaksi tehtaaksi. 1800-luvun puoliväli oli Tampereella vilkasta tekstiilitehtaiden perustamisaikaa. Merkittävimpiä olivat Liljeroosin ja Petersonin kehräämöt ja Nottbeckin sukkatehdas. Myös kosken itäpuolelle syntyi tekstiiliteollisuutta: pellavatehdas ja verkatehdas.

Tekstiiliteollisuus menestyy Suomessa 1870–1917

Suomessa tekstiiliteollisuus voi hyvin 1800-luvun lopulla. Vaikka vienti itään väheni, kotimaan kasvava menekki korvasi sen. Tuontitullit suojasivat teollisuutta. Tehdasvalmisteisten kankaiden kysyntä kasvoi, kun yhteiskunta siirtyi palkkatyöhön ja rahatalouteen.

Puuvillateollisuus oli edelleen Suomen merkittävin tekstiiliteollisuuden ala 1800-luvun lopulla. 1890-luvulla perustettiin uusia puuvilla- ja villatehtaita vastaamaan kotimaan kysyntään. Trikooteollisuuden nousu alkoi, lukuisia pienyrityksiä syntyi ympäri Suomen ja Tampereesta tuli trikooteollisuuden keskus.

1900-luvun alussa elettiin Suomessa epävakaita ja levottomia aikoja. Tekstiiliteollisuus menestyi kuitenkin hyvin. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen paransi tekstiiliteollisuuden asemaa. Tuonti tyrehtyi ja vienti Venäjälle veti. Tuontiraaka-aineen varassa toiminut puuvillateollisuus joutui kuitenkin hankaluuksiin Ruotsin kiellettyä puuvillan kauttakuljetukset. Pula puuvillatuotteista ja Venäjän armeijan tilaukset työllistivät etenkin villateollisuutta.

Tampereella oli vetovoimaa. Suomen teollisuustyöntekijöistä 40 % työskenteli vuonna 1870 Tampereella. Uusi teollistumisalto koettiin 1890-luvulla. Lapinniemen Puuvillatehdas aloitti toimintansa. Myös trikooteollisuus kasvoi, ja kaupunkiin perustettiin uusia tehtaita. Tampereen vapaakaupunkioikeudet päättyivät 1905, mutta vahva teollisuus ei siitä järkkynyt. Tampere oli 1900-luvun alussa maan leimallisimman tehdaskaupunki. Kolmasosa asukkaista työskenteli tehtaissa ja näistä 64 % tekstiiliteollisuudessa. Koko teollisuustyöväestöä yli puolet oli naisia.

Tekstiilejä kotimarkkinoille 1917–1945

Suomen itsenäistymisellä 1917 oli ratkaiseva vaikutus talouselämään. Entisen emämaan Venäjän merkittävät markkinat menetettiin. Tuotantoa oli suunnattava kotimarkkinoille. Teollisuutta tuettiin suojatullein ja tekstiiliteollisuuden kannattavuus oli sotien välisenä aikana hyvä.

Yleismaailmallinen lama 1920–1930-luvun taitteessa aiheutti työttömyyttä, vararikkoja ja markkinoiden supistumista. Tekstiilitehtaissa tehtiin lyhennettyä työviikkoa ja koneet seisoivat. Vuodesta 1933 kotimainen tuotanto kasvoi ripeästi, mutta niin kasvoi tuontikin. Finlaysonin ja Forssan puuvillatehtaat yhdistyivät 1934. Suomessa toimi parikymmentä villatehdasta ja kymmeniä trikootehtaita, suurin niistä oli Suomen Trikoo.

Toinen maailmansota toi tekstiiliteollisuudelle raaka-ainepulan ja rajattoman menekin. Varastojen loputtua säännöstely alkoi 1940. Tekokuitujen ohella hyödynnettiin korvikemateriaaleja, kuten paperia, sillaa sekä lumppuja, ja kotimaisen villan käyttöä lisättiin. Raaka-aineiden lisäksi pulaa oli erilaisista tarvikkeista, kemikaaleista ja polttoaineista. Teollisuuden toimintaa vaikeutti myös miesten rintamalla lähtö. Tehtaiden työntekijämäärät pienenivät.

Itsenäistymisen jälkeen Tampereelle syntyi runsaasti etenkin trikootehtaita. Vanhat tekstiilitehtaat laajensivat toimintaansa. Tekstiiliteollisuuden kasvaessa käyttövoiman tarve lisääntyi, ja 1920-luvulla sähkö syrjäytti höyryvoiman. Tampereen suurimpia tehtaita olivat Finlayson, Tampereen pellavatehdas, Lapinniemi, Verkatehdas, Klingendahl ja kasvanut Suomen Trikoo. Tampereen valta-asema tekstiiliteollisuuden keskuksena oli vahvimmillaan 1930-luvulla. Finlayson ja Tampereen pellavatehdas olivat alansa suurimpia yrityksiä Pohjoismaissa.

Suomen tekstiiliteollisuus kansainvälistyy 1945–1980

Toista maailmansotaa seurasi vilkkaan kansainvälistymisen aika. Ulkomaankaupan säännöstely purettiin 1957 ja kauppa- ja tullisopimukset avasivat ovia tekstiilien tuonnille ja viennille. 1970-luvun puoliväliin asti kasvanut tuotanto perustui vireään vientiin. Myös kotimarkkinat vetivät: vielä 1979 Suomessa käytetyistä tekstiileistä 50 % ja vaatteista 80 % oli kotimaisia.

Sodan jälkeen tuotantoa kasvatettiin palkkaamalla lisää henkilökuntaa, huippuvuonna 1956 työntekijöitä oli yli 40 000. Uusia koneita päästiin hankkimaan 1950-luvun lopulta lähtien. Yksi työntekijä valvoi useita koneita, joten työväkeä tarvittiin vähemmän. Kiristynyt kilpailu ja tehostunut tuotanto 1960-luvulla hillitsivät tekstiilituotteiden hintojen nousua. Teollisuus paransi kilpailukykyään erikoistumalla, pitkillä sarjoilla sekä panostamalla markkinointiin ja laatuun. Öljykriisin (1973–74) jälkeinen lama ja inflaatio vaikuttivat suomalaisen teollisuuteen. Tuonti kasvoi, ja konkurssit yleistyivät.

Puuvilla- ja villateollisuus menettivät asemiaan. Kankaiden ja lankojen tuotanto alkoi supistua ja erikoistekstiilien osuus kasvaa. Kannattavuutta yritettiin parantaa yrityskokoa kasvattamalla.

Villateollisuuden kriisi oli yleismaailmallinen: villan kysyntä laski ja alalla oli ylituotantoa. Myös pellavateollisuus menetti asemiaan. Kotimaiset trikootehtaat olivat 1960-luvulla eurooppalaisittain kilpailukykyisiä. 1970-luvun puolivälissä ala alkoi kärsiä halpatuonnista.

Sodan jälkeen tekstiiliteollisuudella meni Tampereella hyvin. Työntekijöiden määrän huippu 12 000 saavutettiin vuonna 1956. Tulevaisuuden usko näkyi vilkkaana rakentamisena ja uudistamisena. Tampereella perustettiin 1950–60-luvulla useita pieniä trikoo- ja sukka-alan yrityksiä, mutta useimmat niistä jäivät lyhytikäisiksi. Myös moni vanha tehdas joutui sulkemaan ovensa. 1960–70-luvulla Tampereen keskustan tekstiilitehtaat alkoivat siirtyä laitakaupungille ja perustaa maakuntiin ompelimoja ja tehtaita. Vuonna 1970 Tampereen 38 tekstiiliteollisuusyrityksessä työskenteli 27 % alan suomalaisista työntekijöistä.

1980–2000 Suomen tekstiiliteollisuuden alamäki

Suomen tekstiiliteollisuuden kilpailu halpatuonnin kanssa kiihtyi 1980–90-luvulla. Suomen tekstiilituotanto pieneni. Kotimaan menekki ja länsivienti vähenivät. 1990-luvun alun syvä lama ja itäviennin romahtaminen heikensivät erityisesti perustekstiilin tilauskantaa. Suomalainen tekstiiliteollisuus eli kovia aikoja, moni tehdas teki konkurssin.

Suomalainen tekstiilituotanto kääntyi vuonna 1993 lievään nousuun. Kasvu perustui erikoistekstiilien hyvään menekkiin sekä koti- että vientimarkkinoilla. Alan tekninen vaatavuus esti halpatuotantoa valtaamasta alaa. Tuotannosta 80 % suuntautui ulkomaille. Tekstiiliteollisuuden teknologian tason nousu vähensi ihmistyön osuutta tuotannossa. Työntekijöiden määrä laski vauhdilla: vuonna 1980 työntekijöitä oli 25 000 ja vuonna 2000 enää 6000. Tietotekniikka tuli tekstiiliteollisuuteen, ja tuotekehityksen merkitys kasvoi. 1990-luvun nousevia teemoja tekstiiliteollisuudessa olivat luonnonmukaisuus, ympäristöystävällisyys ja kierrätettävyys.

Tampereen asema tekstiiliteollisuuskaukunkina horjui. Vuonna 1980 tekstiiliteollisuus työllisti noin 6000 tamperelaista, vuonna 2000 enää 1300. Keskusta-alueen tehtaat hiljenivät ja tehtaita lopetettiin. Verkatehdas siirtyi Hankkioon, H. Liljeroosin toiminta tekstiilialalla päättyi, Suomen Trikoon työpaikat Tampereella vähenivät, Tampellan Lapinniemessä toimivan tekstiiliosaston toiminta loppui ja Finlaysonin kutominen Tampereella päättyi.

2000-luvun alku: tekstiiliteollisuus globalisoituu

Suomalainen tekstiiliteollisuus on 2000-luvun alussa osa globaalia maailmantaloutta, jossa Suomi toimii osana Euroopan unionia. EU-maiden tekstiilitehtaat työllistivät vuonna 2001 noin 1,3 miljoonaa ihmistä. Työvoimavaltainen tekstiiliteollisuus on siirtymässä kohti itää ja etelää, maihin, joiden työvoimakustannukset ovat matalammat sekä työehdot ja -olosuhteet heikommat kuin perinteisissä teollisuusmaissa. Tilannetta voi verrata 1800-luvun teollistuvaan Suomeen, joka oli silloinen kehitysmaa. Tekstiilien maailmankauppa koki mullistuksen 2005, kun teollisuusmaiden tekstiilituotannon suojaksi luotu ns. monikuitusopimus (MFA) päättyi. Kiina tulee kasvattamaan osuuttaan tekstiili- ja vaatetusteollisuuden maailmanmarkkinoista. Vuonna 2004 tekstiiliteollisuus työllisti Kiinassa noin 19 miljoonaa ihmistä.

Suomalaisen tekstiiliteollisuuden mahdollisuudet 2000-luvun alussa ovat korkealaatuisessa tuotesuunnittelussa, teknisesti vaativissa tuotteissa, lyhyissä sarjoissa ja nopeissa, joustavissa toimituksissa. Tekstiiliteollisuudessa toimi 2003 lähes tuhat yritystä, joista pääosa oli pieniä, alle 30 henkeä työllistäviä. Työntekijöitä oli yhteensä noin 5600. Monilla suomalaisilla yrityksillä oli tuotantolaitoksia matalan kustannustason maissa, kuten Virossa.

Pirkanmaan tekstiiliteollisuudessa vuonna 2004 työskenteli noin 1700 henkeä eli lähes kolmannes Suomen tekstiilityöntekijöistä. Yritykset valmistivat pääasiassa teknisiä tekstiilejä sekä trikoo- ja sukkatuotteita. Tamperelainen suuryritys Tamfelt kuului maailman johtaviin teknisten tekstiilien toimittajiin. Nokialainen Nanso oli Pohjoismaiden suurin trikooalan yritys. Sen lisäksi Pirkanmaalla toimii monia pienempiä yrityksiä.